

Ikonografie Panny Marie

4.11. 2014

Orient před ikonoklasmem: „Ex oriente lux“

Trůnící THEOTOKOS

- od 5. století se často objevuje na místech, kde dříve býval zobrazen pouze Kristus
- Maria sedí na trůně jako Theotokos, její zobrazení v apsidě má význam toho, že Boží Syn se stal člověkem
- to je také zřejmé na základě toho, že se tato zobrazení začala objevovat až po koncilu v Efezu, který ustanovil dogma, že Maria je Bohorodička, tedy že Kristus je zároveň člověk a Bůh, kterého porodila
- zničeno: S.M. Maggiore (Řím) 432-40; S. M. di Capua Vetere pol. 5. stol.; Ravenna S.M. Maggiore 522-32; Řím Santa Martina 7. stol



Trůnící Theotokos
Panagia Kanakaria, muzeum v
Nikosii (restaurováno)
/6. století/



Trůnící Theotokos
Hagia Sofia, Konstantinopol,
/9. století/

- Během ikonoklasmu byla zobrazení trůnící Bohorodičky nahrazena zobrazením kříže, zde bylo po ikonoklasmu zobrazení obnoveno
- Kostel Koimesis v Niceji, Santa Martina Řím



2013 Martin Baran

Zobrazení mimo prostor apsidy

- Obklopena anděly



Trůnící Theotokos
San Apollinare Nuovo,
Ravenna
/6. století/

Zobrazení mimo prostor apsidy

- Obklopena anděly

Trůnící Theotokos

Hosios Demetrios,

Soluň

/7. století/



Orient před ikonoklasmem: „Ex oriente lux“

Trůnící Hodegetrie

- od 6. století se začíná objevovat varianta, kdy Kristus nesedí frontálně na Mariině klíně, ale je nakloněn a spočívá na její levé ruce nebo levém koleni.
- tento typus vychází ze zobrazení Klanění tří králů v katakombách
- příklady: Fresky v Apollově klášteře v Egyptě v Bawit, v klášteře Jeremiáše v Saqqare v Egyptě, Egyptské ikony a ikony ze Sínaje,
- Zřídka se objevuje v Sýrii a v Arménii (Náhrobní kameny v Museu Etschmiadzin), na Západě se objevuje zřídka (Slonovinová destička ze S. Andoche, Saulieu)

Trůnící Theotokos
Apollův klášter,
Bawit, Egypt
/6. století/



Orient před ikonoklasmem: „Ex oriente lux“

Maria jako královna

- V předikonoklastické době nebyla na Východě jako královna nikdy zobrazována
- Výjimka Ikona Madonna della Clemenza v S. M. in Trastevere
- Po ikonoklasmu se toto zobrazení modifikovalo a stal se velmi uctívaným ikonografickým typem Západu

Maria jako královna
Ikona Madnna della Clemenza in
S. M. in Trastevere
/8. století/



Maria jako královna
Nejstarší zobrazení
S. M. Antiqua
/4. století/



Orient před ikonoklasmem: „Ex oriente lux“

Kojící Maria: Galaktotrophusa (Maria Lactans)

- před ikonoklasmem se s tímto typem setkáváme pouze v Egyptě, kde bylo velmi oblíbené (fresky v Apollově klášteře v Bawit a v klášteře v Saqqare)
- Tento typus se často odvozuje od zobrazení Isis kojící Hora. Toto východisko je však nejisté, stejně jako ovlivnění greco-helenistickým uměním, v němž byl typ kojící matky rovněž znám
- Vlivy odvozujeme pouze z formální stránky, nikoliv z obsahové, jelikož jednoznačně vychází z křesťanských textů.

Kojící Isis
Egypt
/6. století před naším
letopočtem/



Kojící Isis
Fayum
/4. století /



Kojící Maria
Jeremiášův klášter v Saqqare,
Egypt
/6.- 7. století/



Orient před ikonoklasmem: „Ex oriente lux“

Modlící se Maria: Blacherniotissa (Maria Orans)

- pokud je Maria zobrazena bez Krista, často má rozpažené ruce v orantském gestu
- Intercessio: velmi staré křesťanské gesto, přímluvná modlitba

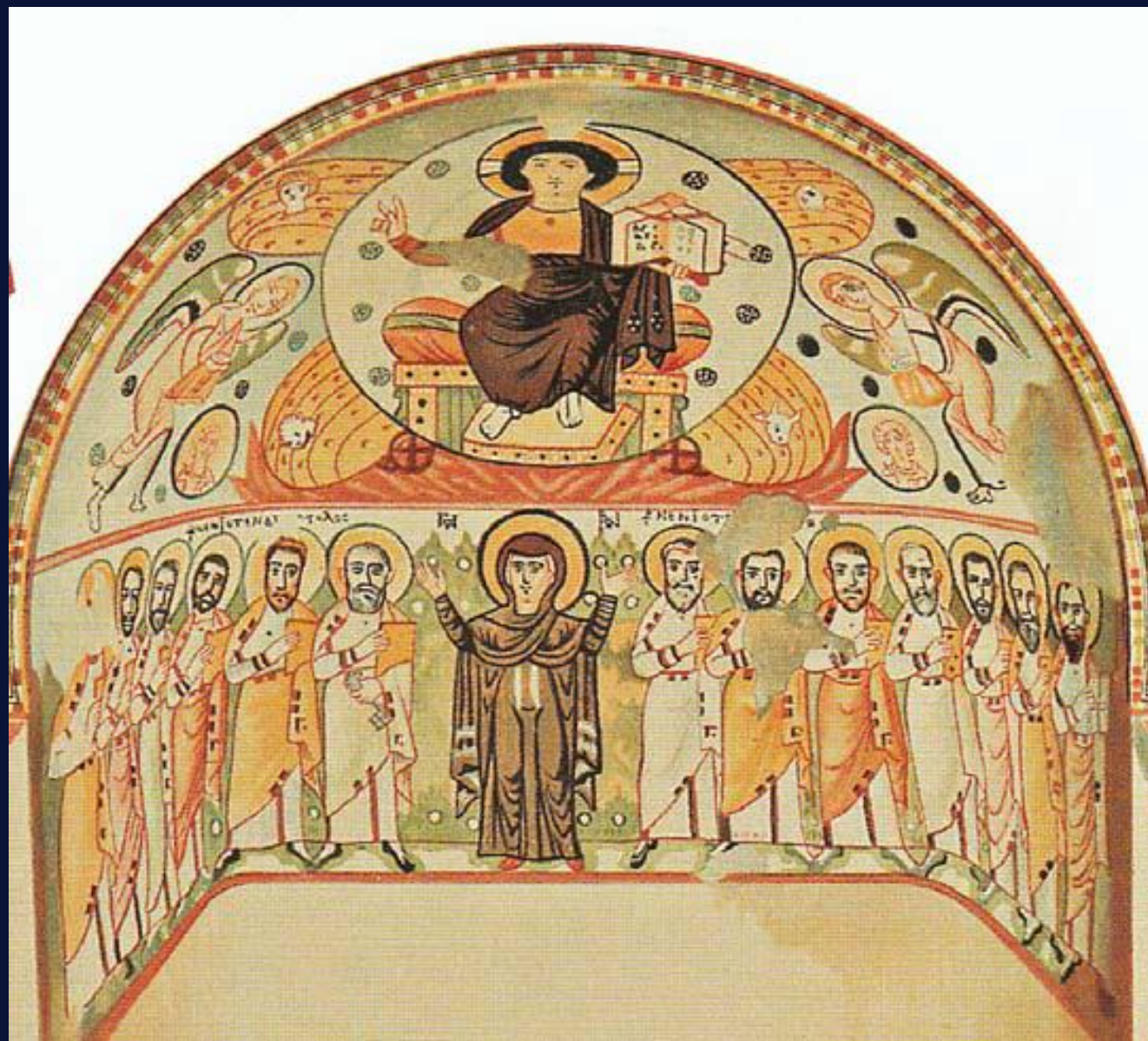
Maria Orans
Vatikán
/5. stol./



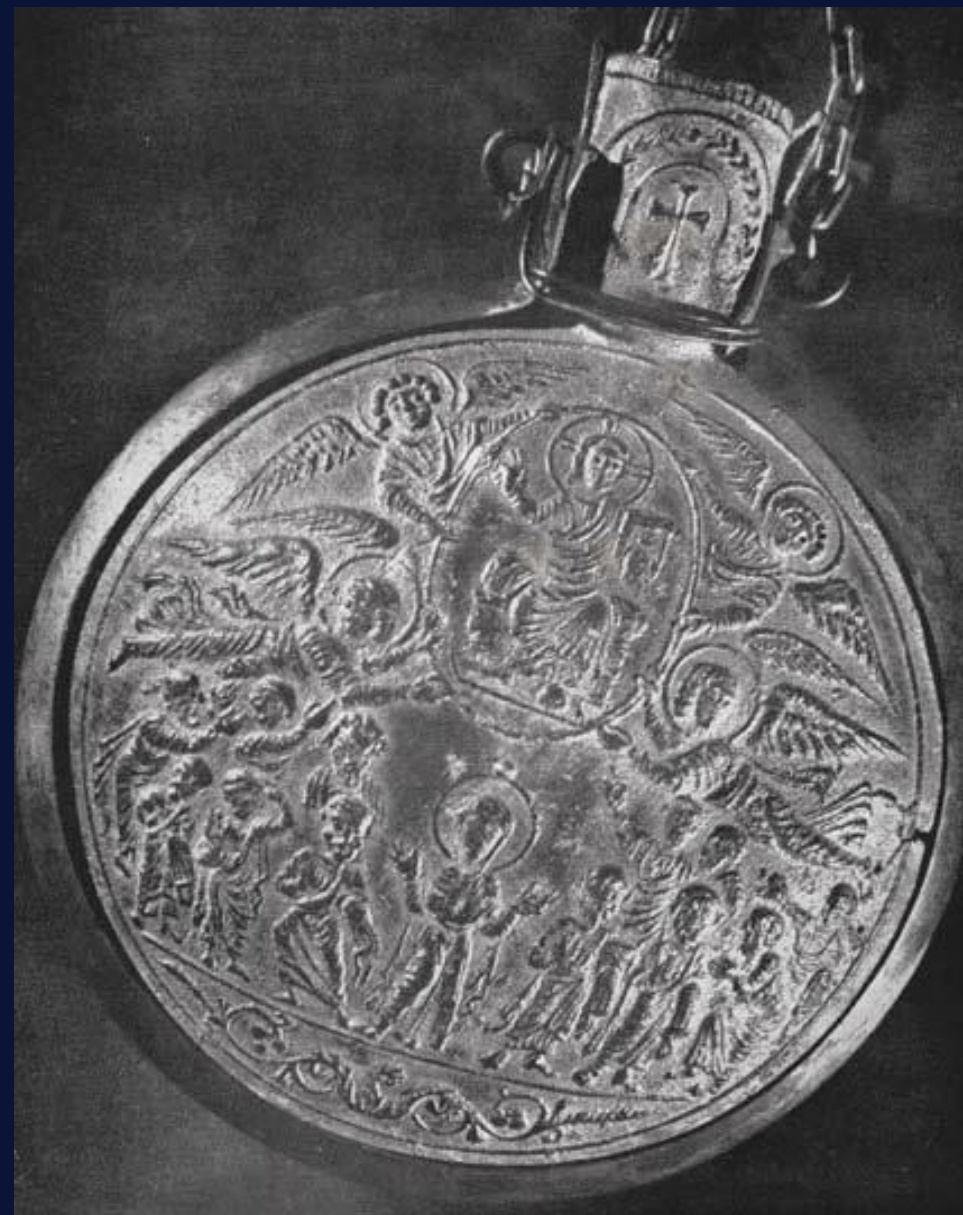
Maria Orans
Rabbul'iv evangeliář, fol. 13b
/r. 586/



Maria Orans
Apollův klášter Bawit, Egypt
/6. – 7. stol./



Maria Orans
Poutnická ampule č. 1
Monza
/6.. stol./



- Způsob spojení nebes a země:
Maria stojící na zemi s
orantským gestem a v nebesích je
zobrazen Kristus ve slávě
- Takové zeobrazení se objevuje
často v apsidách

Maria Orans
Lateránské baptisterium, Řím
/7. stol./



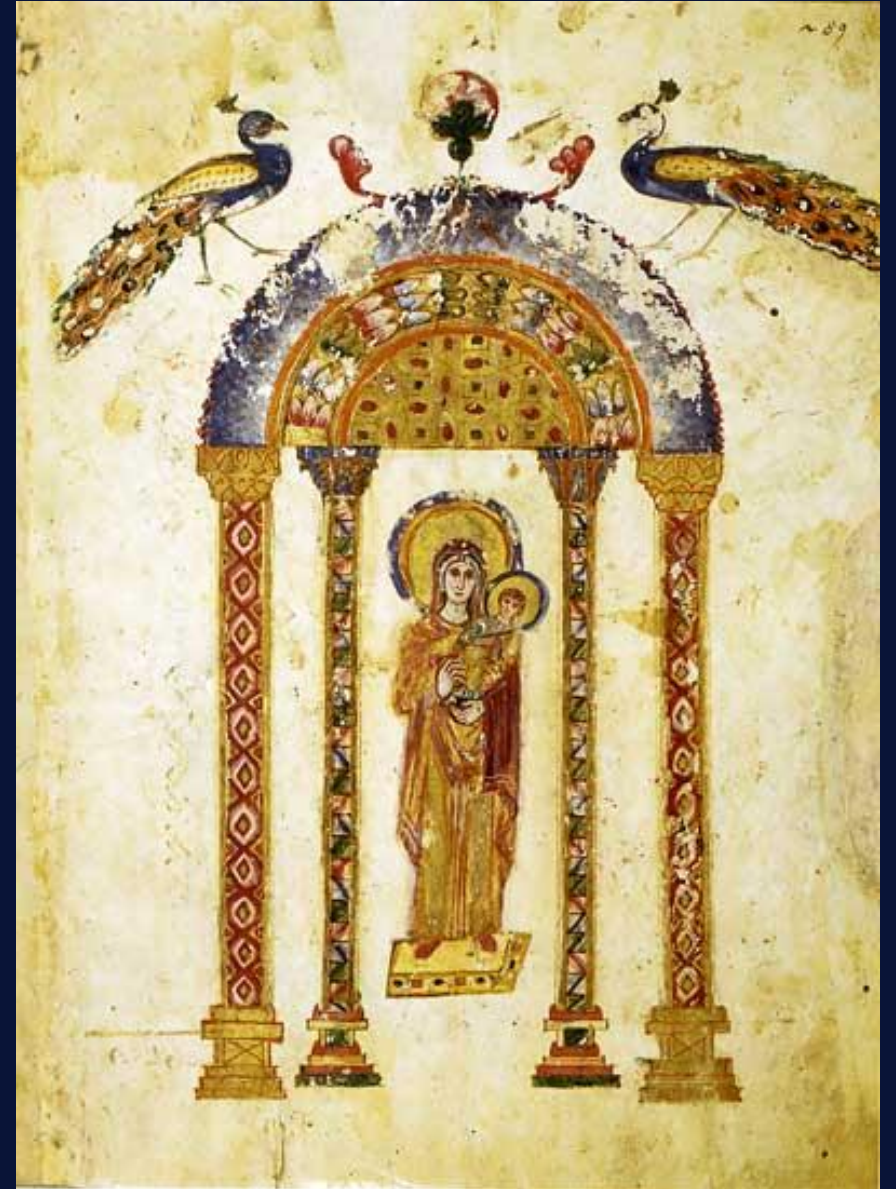
Orient před ikonoklasmem: „Ex oriente lux“

Stojící Maria: Hodegetria

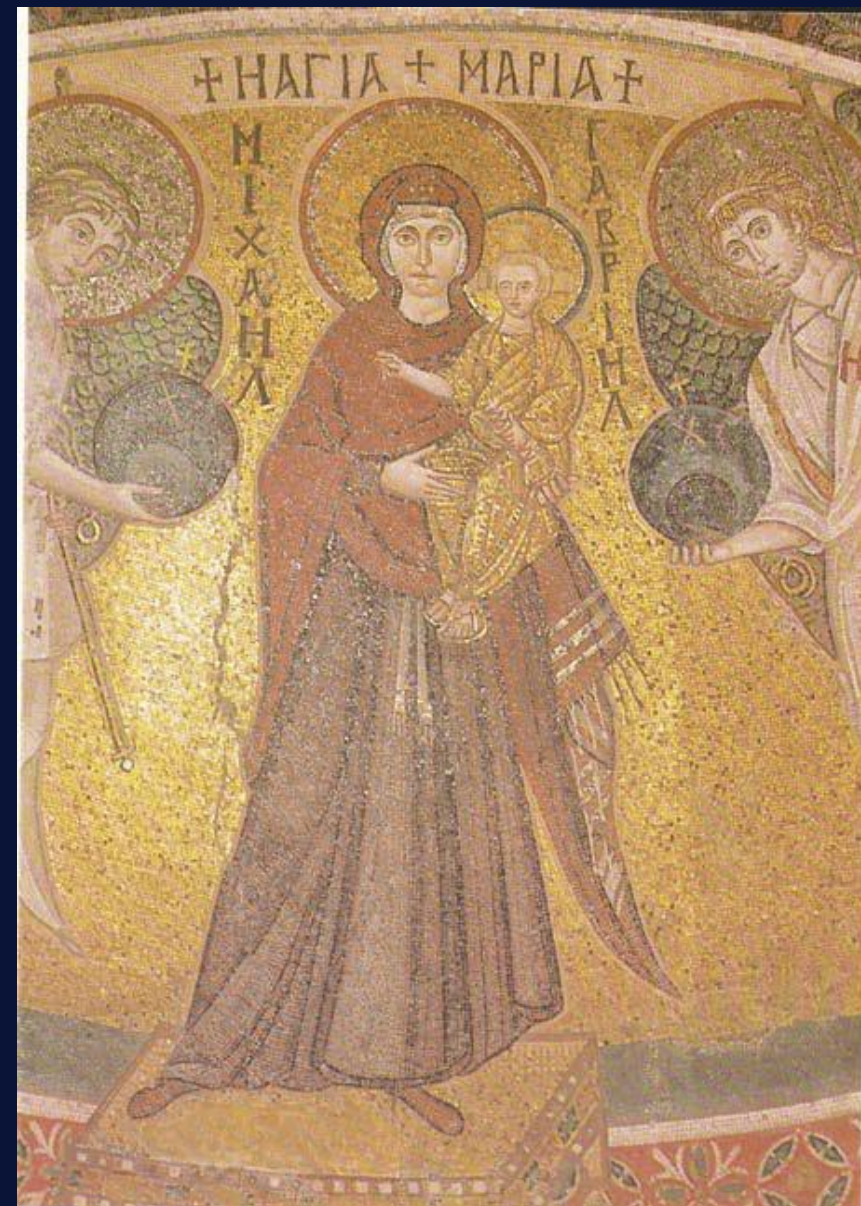
- Jedná se o autonomní zobrazení – nevychází z žádné historické scény
- Často se objevuje na ikonách
- Ikona Hodegetrie: legenda, podle níž měla být namalována evangelistou Lukášem a později poslána z Jeruzaléma do Konstantinopole Eudokii Lycinou - topos
- tento typus se po ikonoklasmu objevuje i na Západě: Fresky S. Maria Antiqua v Římě, Ikony S. M. ad Martyres und S. Francesca Romana v Římě

- nejstarší zobrazení
- podobnost s pečetí císaře Lva Isaurského (8. století) z Konstantinopole

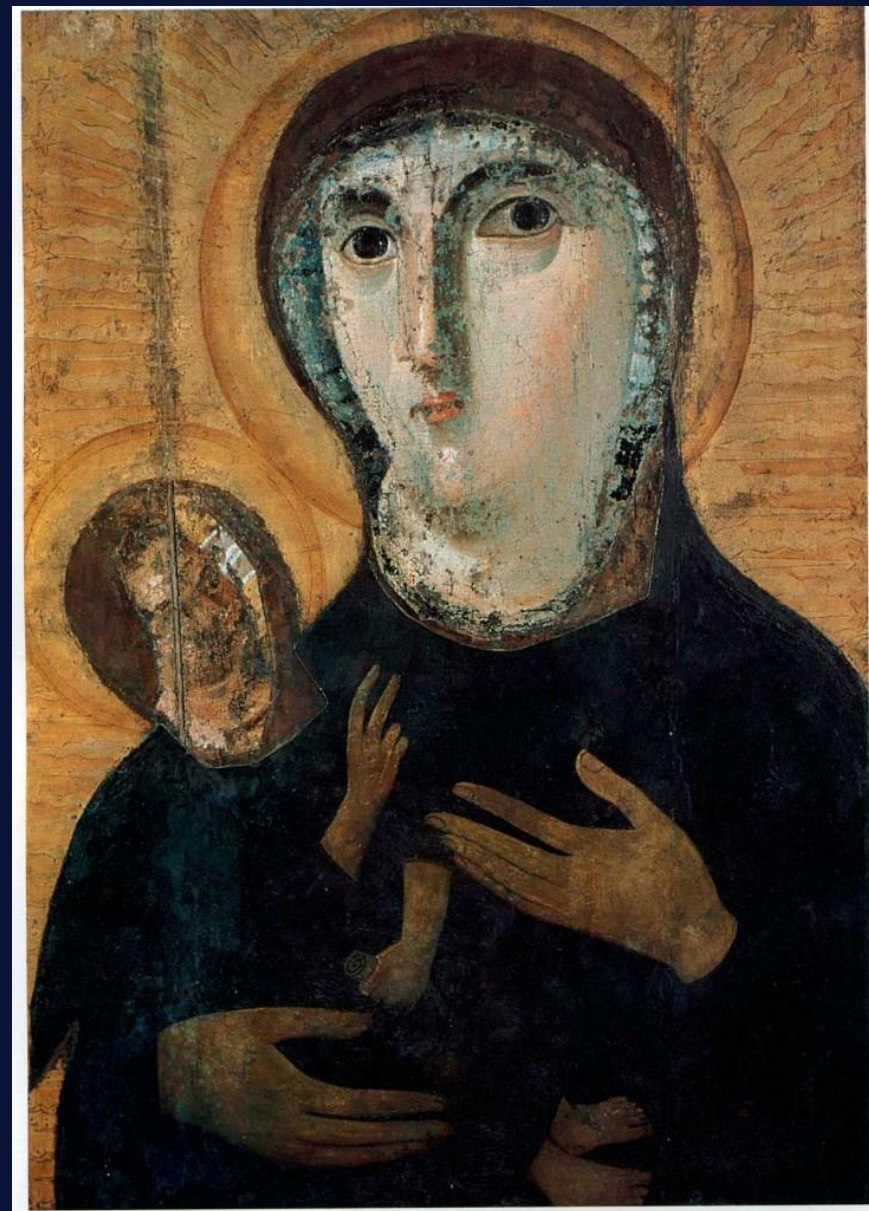
Hodegetria
Rabulův evangeliář, fol. 1v
/6. stol./



Hodegetria
Mozaika v apsidě kostela Panhagia
Angelokistos, Kiti
/7. stol./



Hodegetria
Ikona z kostela S Francesca
Romana, Řím
/r. 800, kopie podle ikony z 5.
století/



Orient před ikonoklasmem: „Ex oriente lux“

Maria s Kristem v mandorle

- Stojící nebo sedící
- Co symbolizuje mandorla? Může znamenat buď kosmologickou sféru, v níž se zjevuje Pán, nebo jistý druh štítu „clipeus“, na němž je zobrazen Kristus
- Pokud srovnáme některá zobrazení, zjistíme, že na některých zobrazeních Maria mandorlu pevně drží, což by v takovém případě znamenalo, že se jedná o štít – clipeus – s obrazem Krista. Mandorla mívá často modrou barvu, což evokuje kosmologické nebeské sféry. Není tedy nepravděpodobné, že tento ikonografický typus kombinuje oba zmíněné významy a podle místa a času se důrazy na ten který význam mění

Orient po ikonoklasmu: „Ex oriente lux“

- Po r. 843 rapidně vzrostla úcta k Panně Marii
- Vzrostl počet kostelů zasvěcených Panně Marii (v Konstantinopoli takových bylo více než stovka)
- Obraz Panny Marie doprovázené anděly bývá často zobrazován v konše apsidy
- V hlavních městech se uctívaly mariánské obrazy, které se staly archetypálními obrazy. Mívaly zázračnou moc, často chránily města od přírodních katastrof nebo válečných nájezdů a jiných útrap (Blacherniotissa, Hagiosoritissa)
- V Konstantinopoli se nejslavnější ikony staly Paládiem a měly chránit nejen město, ale celou říši
- Eponymní charakter

Obraz Panny Marie po ikonoklasmu

Trůnící Maria s dítětem

- ikonografický nástupce předikonoklastického typu Marie jako „Cathedra Christi“
- Dítě stojí nebo sedí na Mariině klíně, pravicí žehná a v levici většinou drží svitek
- Typ je velmi reprezentativní (přísnost), a proto se velmi často nachází v apsidách
- Bývá doplněn zobrazením andělů, ti pak reprezentativnost ještě více zdůrazňují



Trinitic Theotokos

Mozaika v jižní části kostela

Hagia Sophia, Konstantinopol

/r. 944/

Trůnící Theotokos
Koncha v apsidě kostela
Sv. Sofija, Ohrid (Makedonie)
/11. stol./



Trůnící Theotokos, detail
Koncha v apsidě kostela
Sv. Sofija, Ohrid (Makedonie)
/11. stol./



Trůnící Theotokos, detail
Koncha v apsidě kostela kláštera
Hosios Lukas (Řecko)
/11. stol./



Trůnící Theotokos
Koncha v apsidě kostela
Hagia Sophia v Soluni
/11. stol./



Trůnící Theotokos
Koncha v apsidě kostela
San Giusto v Terstu
/12. – 13. stol./





Trůnící Theotokos
Koncha v apsidě kostela
Bojana (Bulharsko)
/11. – 12. stol./



Trůnící Theotokos
Koncha v apsidě kostela
Pantanassa, Mistra (Řecko)
/14. stol./

Obraz Panny Marie po ikonoklasmu

Stojící Maria s dítětem: Nikopoia / Kyriotissa

- Maria je zobrazena frontálně stojící (může být i polofigura)
- Dítě nesvívá, ale zlehka je nadnáší, nebo se dotýká jeho paže a nohy
- Dítě drží svitek a žehná
- Nikopoia (Ta, která přináší vítězství“): není jisté, jak toto označení vzniklo: pravděpodobně vychází ze zobrazení antické bohyně Niké – kdy Maria drží před sebou štít, na němž je zobrazen Kristus jako dítě (předikonoklastická verze); jiná varianta odkazuje na to, že obraz Nikopoie provázel císaře v jejich válečném tažení.
- Kyriotissa („Paní“): některé prameny stotožňují ikonografický význam Nikopoie s Kyriotissou

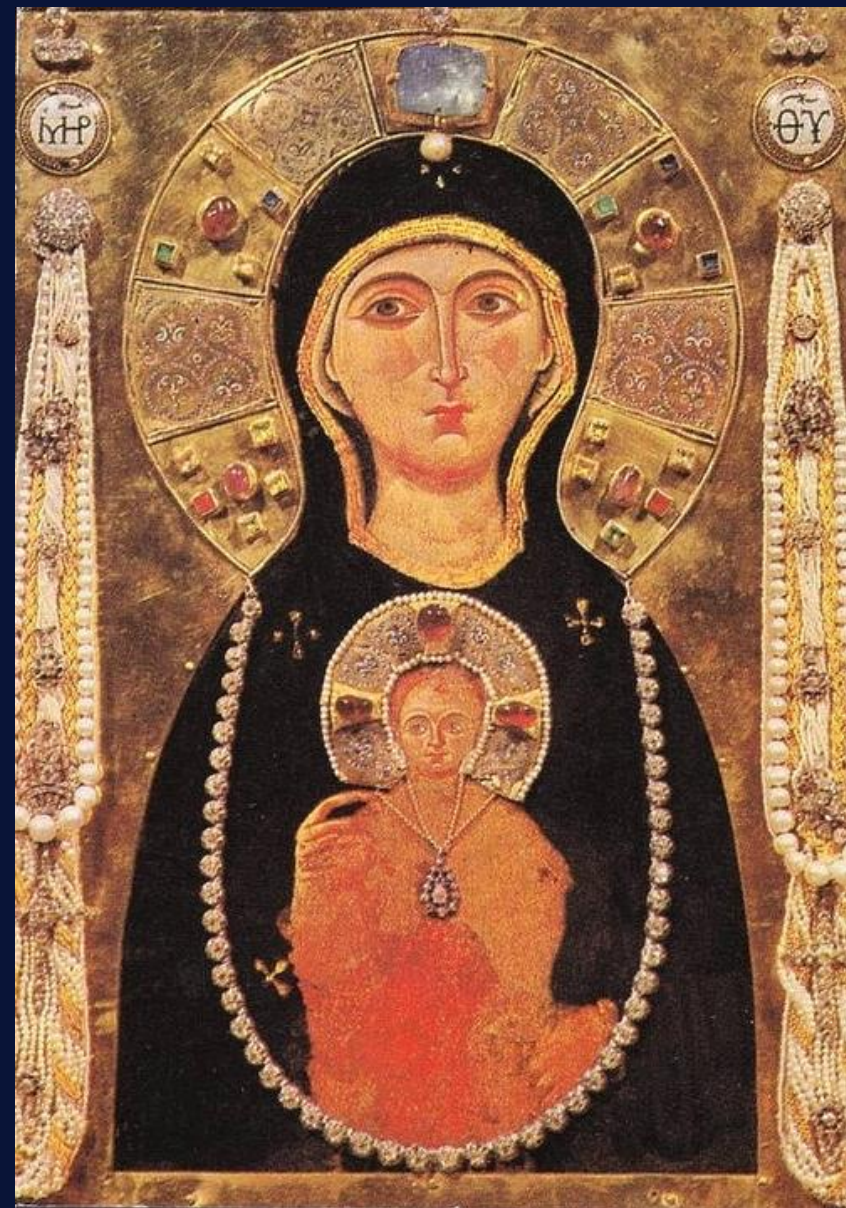
Nikopoia, zničeno
Koncha v apsidě kostela
Koimesis, Nicea (Iznik, Turecko)
/11. stol./





Nikopoia,
Hagia Sophia
Konstantinopol
/r. 1122/

Nikopoia,
posvátná ikona
San Marco, Benátky
/12. stol./



Obraz Panny Marie po ikonoklasmu

Maria Orantka (Přímluvkyně)- Maria Orans (bez dítěte): Blacherniotissa

- Maria je zobrazena frontálně stojící (může být i polofigura), symetricky má pozdviženy ruky k modlitbě
- proti předikonoklastické variantě se nyní tento typ vyskytuje osamostatněně tak, jak to zobrazování přímluvné modlitby dovoluje
- Obraz Marie Orantky bývá zobrazena jako prostřednice mezi věřícími pod zobrazením Pantokratora v kupoli

Blachernitissa,
Duomo Cefalu, Sicilie
/11. stol./



Blachernitissa,
prsten, Konstantinopol
/11. stol./





Blachernitissa,
Hosios Nicholas Orphanos, Soluň
/14. stol./

Blachernitissa,
Kostel Sv. Sofije , Kyjev
/11. století/



Obraz Panny Marie po ikonoklasmu

Maria Orans s Kristem v Clipeu: Platytera

- Maria je zobrazena frontálně stojící (může být i polofigura), symetricky má pozdviženy ruky k modlitbě a na hrudi má „imago clipeata“ s postavou Krista
- „Ta, která je obsáhlejší než nebesa“ (pojala do sebe Krista)
- Kristus je zobrazen v okamžiku početí při zvěstování (Lk 1,38: „Ať se stane podle tvého slova“), přesto není zobrazen jako plod, ale bývá oblečen do božské tuniky a často drží svitek (učitelská role) a žehná
- Jeho říza mívá zlatou a bílou barvu (symbol boží slávy), nebo modrou a červenou (symbol dvojí přirozenosti Krista), Immanuel (Iz 7,14)

Platyterra,
Kostel Sv. Spasitele v
Choře (Konstantinopol)
/12. století/



Platyterra,
Kostel Sv. Jana, Keria
(Řecko)
/13. století/





Platyterra,
Kostel Sv. Jana, Keria
(Řecko)
/13. století/